

KÓTYUK ERZSÉBIET*

„Küzdött, mert bízva bízott...”

*Az 1848–49-es magyar forradalom és szabadságharc eseményeinek hatása
Korányi Frigyes (1828–1913) pályafutására*

A neves orvosdinasztia egyik tagjának életútját ismertetjük vázlatosan. Hosszabban időzünk az 1848-as forradalom és szabadságharc azon eseményeinél, amelyekben medikusként vett részt és amelyekről visszaemlékezéseiben részletesen beszámol. Ír a harci cselekményekről, azok kimeneteléről, lejegyzí aggályait és kétségeit, amelyek ifjú lelkében megfogalmazódtak. Orvos társaira is gyakran emlékezik, akár csak a körülményekre, amelyek között dolgoztak és amelyek életre szóló barátságokat eredményeztek. Vallomása szerint: a szabadságharc fiatalságának nagy, egész életére kiható élménye volt. A tudós orvosnak, **Korányi Frigyesnek** az életútjáról villantunk fel képeket, akit **Bókay Árpád** az igaz és egész ember szimbólumának nevezett.

Korányi Frigyes 1828. december 20-án született Nagykállóban, Szabolcs megyében. Atyja **Korányi Sebald** a vidéknek ismert orvosa, aki nemcsak gyógyító, hanem tudományos munkával is foglalkozott, és a közéletnek szintúgy aktív szereplője volt. Fia, Frigyes elemi iskoláinak befejezése után Miskolcon kezdte a gimnáziumot, majd Szatmáron és Egerben folytatta tanulmányait. Az ifjú Korányi a közügyek iránti érdeklődését a családból hozta magával, szónoki képességei pedig már iskolás korában megmutatkoztak. 1846-ban került Pestre medikusnak. A minden új iránt fogékony fiatalember diáktársai körében is hamarosan kitűnt és vezető szerepet vállalt az egyetemi ifjúság végrehajtó bizottságában. Tizenkilenc éves korában jelent meg első cikke az „Orvosi Tár”-ban, „Szózat az orvoskar javaslatkészítő választmányához” címmel, amelyben az orvosnövendékek álláspontját tolmácsolta a különálló sebészi tanfolyam eltörlése ügyében.

Az 1848-as márciusi eseményekben orvosnövendékként vett részt. A forradalom első napjai így emlékezik: „Éppen gyülekeztünk Balassa előadására. Az előadás megkezdésekor az udvarból előbb csendes, majd hangos beszéd hallatszott fel a tanterembe. A szavakat megérteni nem lehetett. Néhányan a folyosóra mentek megnézni, mi történik. Visszatérve a terembe, bekialtották, hogy az udvaron Petőfi szaval... Tolongva futottunk az udvarba. Petőfi az asztalon állva szavalta a »Talpra magyar«-t. A hallgatók tömege vette körül. Ma is látom az arcát, amint halálsápadtan, inkább elnyomott hangon és időnként csak egyes szavaknál válva hangosabbá, mondta el költeményét.” A Pilvaxból legelőször ide jött az ifjúság, hogy csatlakozásra hívják a medikusokat. Egy korabeli újságcikk így számol be az eseményekről: „Ölestermetű jurátus vitte elől a háromszínű magyar lobogót: Éljen a szabadság! Éljen az egyenlőség! Jókai székre állott: »Testvéreim, követeljük jogainkat, legyen béke, szabadság, egyetértés« – invitálta az orvosnövendékeket, ezek otthagytak.”

* Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1013 Budapest, Apród utca 1–3.

ták az előadást, Petőfi tomboló hatással elszavalta a »Talpra magyar«-t, az Univerzita egy ember gyanánt állott a szabadság zászlaja alá...”

Az alig húsz éves Korányi tagja lett a pozsonyi országgyűlésre utazó küldöttségnek, amely Pest kívánságait tolmácsolta a felelős kormány kinevezése ügyében. Így emlékezik erre az időre: „A városházán hozott határozat úgy szólt, hogy egy küldöttség menjen Pozsonyba a pestiek azon kívánságával, hogy felelős kormány neveztesse ki. Az egyetemi hallgatóság részéről a küldöttségbe **Vasváry Pál**, **Meixner** és én lettünk jelölve. Március 18-án megjelentünk a Pozsonyba induló hajó fedélzetén. Ott találtam **Balassát**, aki az egyetemi tanárok részéről utazott Pozsonyba. 19-én vonultunk fel az alsóház helyiségébe, ahol **Kossuth Lajos** fogadott, azután bebocsátottak mint Pest városa küldöttségét az ülésterembe.” Pozsonyból Pestre visszaérkezve, Korányi a lelkesen szervezkedő egyetemi ifjúsághoz csatlakozott. Üléseket tartottak, majd deputációt küldtek Eötvös Józsefhez és követelték az orvosi fakultás fizika, és a történelem tanárának, **Jedliknek** és **Horváthnak** a nyugalmazását.

Az ifjú orvos május elején Erdélybe, Kolozsvárra utazott az úniót üdvözlő küldöttség tagjaként. „Az akkori idők szelleméhez tartozott – írja – hogy rangbeli különbség nélkül az embereket egyetlen érzés, egyetlen gondolat töltötte el: elszakadás Béctől, önálló alkotmányos Magyarországgal, unió Erdellyel.” **Gróf Teleki Domokos** látta az ifjakat vendégül, majd **Wesselényi Miklós** fogadta őket. Visszaérkezésükkor értesültek arról, hogy az addig vértelen forradom eredményei és a Haza léte veszélybe került.

Kossuth hadba hívta a nemzetet. Javaslatára 1848. május 17-én megkezdték a Nemzetőrség felállítását. Ennek keretében szervezték a sereget ellátó egészségügyi szolgálatot is. A Nemzetőri Tanács kívánságára **Sauer Ignác** országos főorvos 1848. június végén kinevezte a Nemzetőrség első 10 fő-, és 20 alorvosát. Amikor az országgyűlés a kormány javaslatára megszavazta a kétszáz-ezer katonából álló hadsereg felállítását – 1848 szeptemberében – Sauer Ignácot kérték föl a nemzetőrség igazgató főorvosi teendőinek ellátására. A tapasztalt és nagy tudású orvos gyors intézkedéseket tett a hadi egészségügy mielőbbi megszervezésére. A lehetőségek szerint igyekezett biztosítani a magyar véderők betegellátását, kórházi felszerelését és a gyógyszerzsükséglet megteremtését. Ezt a munkát **Stáhl Ignác**, majd **Flór Ferenc**, később **Lumniczer Sándor** folytatta.

A megyékben – így Korányi szűkebb pátriájában, Szabolcsban is – önkéntes csapatok szerveződtek. A szabolcsiak földijüket, az ifjú medikust választották a csapat orvosául. Ennek köszönhetően az orvostanhallgató Korányi a szabadságharcban már orvosként működhetett.

Dunaadonyban szállt táborba akkor, amikor a falu határában elfogták gróf Zichy Ödönt és **Zichy Eduárdot**, akik Bécsből **Zsófia** hercegnő megbízásából a magyar kormány elleni proklamációkat hozták magukkal. Korányi véletlen szemtanúja volt **Zichy Ödön** gróf elítélésének és kivégzésének. E szörnyű élmény hatása egész életén át kísért. Életrajzíróját, **Róth Miklóst** idézzük: „Korányi Frigyes **Hrabovszky Rudolf** főhadnagy barátjával éppen a Duna partján sétált, amikor véletlen folytán szemtanúja lett annak a jelenetnek, amikor a két gróf felett a parti füzesben **Görgey** haditörvényszéket tartatott... Nyolcvanöt éves aggastyán volt **Korányi Frigyes**, amikor nekem ezt a jelenetet elbeszélte. Zichy az akasztófa alatt azzal búcsúzott: „Adjon az Isten hazánknak sok olyan jó hazafit, mint én vagyok.” Az emlékek hatására még annyi év után is könnyek csordultak ki az agg mester szemeiből.”

Korányi a szabolcsi zászlóaljjal **Perczel** táborában több csatában is részt vett. Visszaemlékezéseiben részletesen ír a harctéri eseményekről, megemlékezik első sebesült betegéről, arról a fiatal katonáról, akit a Dráva-parti ütközet során kötözött. „Az első sor mellett állott szekerem a tábori gyógytárral. Egyik közeli ágyúval foglalkozott egy 15–16 évesnek látszó fiú. Kezébe volt a töltő rúd, és a töltény, amelyet az ágyúba tett. Kezdte a rúddal leverni, amikor kezét egy puskagolyó érte... Ő volt az első, akit a harctéren kötöztem. ...Azután szaporodtak a sebesültek és szekeremmel visszavonultam a zászlóalj kötözőhelyére...”

Az elkövetkező időkben Zala és Somogy megyében harcolt a hadosztály. Korányi részt vett abban az ütközetben is, amelynek eredményeként **Rót** és **Filipovich** osztrák tábornokok serege letette a fegyvert. Csáktornya, Varasd településeket említi még, ahol csapataik állomásoztak.

Perczel táborából a Balassára bízott pesti kórházba rendelték be. „Tömegesen szállították a

sebesülteket a kórházakba és Balassa klinikáját is honvédkórházzá alakították át. Főorvosává **Markusovszkyt** nevezték ki. Az ő kívánságára kaptam a parancsot, hogy utazzam Pestre a Balassára bízott honvédkórházba. Perczel elismerő írással bocsátott el és új állásomat elfoglaltam.” – idézi fel az eseményeket Korányi. 1848 decemberében, amikor Pestet Windisch-Grätz csapatai fenyegették, a kormány Debrecenbe helyezte át székhelyét. Aki csak tehette, menekült a fenyegetett városból. Korányi 1849 újév napján hagyta el a klinikát. Előbb Szolnok, majd Debrecen, végül Nyíregyháza után a nagykállói szülői ház nyújtott neki menedéket.

Ebben az időben bízta meg Szabolcs vármegye alispánja egy fontos feladattal: tudja meg a Kassa felé közeledő osztrák hadsereg helyzetét. Idézzük Korányit: „Értesítést kellett szerezni az ellenség mozgásai felől és megkérdezett, vállalkozom-e arra, hogy ennek megszerzésére Ung megye alispánjához, Oroszhoz utazzam. 21 éves voltam. Nem kevésbé lepett meg ez a felszólítás, de bennem élt akkor a fiatalság szelleme és elfogadtam a megbízást.” Ung megyei küldetését az ifjú sikerrel teljesítette. Az osztrák seregek Tokajhoz közeledtek, a sebesültek száma egyre szaporodott, ezért Nyíregyházán katonakórházat rendeztek be ellátásukra. Az újonnan felállított kórházban Korányit alorvosként alkalmazták. A sebész-gyakorlattal rendelkező, új gyógy módokban járatos alorvos gyakran összeütközésbe került a kórház főorvosával, aki volt katonalorvosként sebészettel keveset foglalkozott. Korányi nyomasztónak érezte a kialakult helyzetet, hiszen főnökének: „Nézetei és eljárásai sokszor nagyon különböztek azoktól, amelyekkel az egyetemen ismerkedtem meg, és mégis az ő rendelkezései szerint kellett eljárnom sokszor meggyőződéseim ellenére is, amint láttam, betegeim kárára” – írja.

Bár foglalkoztatta a gondolat, hogy otthagyja a kórházat, **Bónis Sámuel** kormánybiztos – későbbi apósa – javaslatára mégis maradt mindaddig, amíg Budát **Görgy** ostrommal be nem vette. Akkor újra Pestre ment Balassa mellé, aki szakmai pályafutásának vezéricsillaga volt. Most sem maradhatott itt sokáig, mert a szegedi 104-es zászlóaljhoz főorvost kellett kinevezni, és a parancsnoknak Korányi medikust ajánlották. Nehézségeket okozott, hogy a leendő főorvos még csak orvosnövendék volt, de a parancsnok hadsegédje, – aki Korányinak igen jó barátja volt – egyenesen Lumniczerhez fordult, aki „...tervét nagy örömmel fogadta, különösen azért, mert a roppant megnövekedett hadsereg ellátására nagyon kevés sebészileg képzett orvos akadt, és engemet Balassa vezetése alatt szerzett tapasztalataimnál fogva számbavehető embernek tekintett. Így lettem mint orvostanhallgató a 104. zászlóalj főorvosa és az maradtam a szabadságharc végéig” – emlékezik vissza arra az időre.

A zászlóalj **Dembinszky** hadtestében részt vett a szőnyi majd a temesvári csatában. Korányi a sereg szétverése után sok megpróbáltatást átvészelve jutott el megmaradt társaival együtt a Maros völgyén gyalogolva Arad közelébe. A letartóztatástól leleményessége mentette meg: „Táskámban értékes kincsként őriztem azt az elismerő elbocsátó levelet, amelyet az előbbi év végén Perczel tábornoktól kaptam Nedenicen, mikor a szabolcsi tisztekkel szemben történt felszólalásom után Balassa honvédkórházába mentem Pestre. ...Itt úgy adtam elő a dolgot, hogy Balassa kórházából Buda bevétele után Windisch-Grätz által szüleimhez mentem Szabolcsba és Nyíregyháza elfoglaltatásakor néhány ismerőssel menekülve jutottam Aradra. Az a tervem, hogy visszamenjek szüleimhez Nagykállóba. Ezt a történetet Perczel bizonyítványa alapján elhitték, és elbocsátottak” – idézte fel a történeteket.

A világoosi fegyverletétel után, 1849-ben tért vissza a pesti egyetemre, ahol folytatta tanulmányait. Amikor mesterét és mentorát, Balassát vizsgálati fogságba helyezték, a diákság élén ő vonult a rettegett **Prottman** rendőrfőnök elé, hogy követeljék tanáruk szabadon bocsátását. Balassa mindig hálásan emlékezett Korányi eme cselekedetére, s még mielőtt az tanulmányait befejezte volna, maga mellé vette tiszteletbeli segédnek. Korányit 1851-ben avatták orvosdoktorrá. Ekkor – Balassa javaslatára – a magyar növendékek számára fenntartott két hely egyikét elfoglalva **Schuh** mellé került műtőnövendéknek, azzal a reménnyel, hogy ott később tanársegéd lesz. Meglehet, hogy reményei valóra is váltak volna, ha – mint akkor mindenbe – az ő pályafutásába is bele nem szól a politika. A már említett Prottman rendőrfőnök egy újabb összeesküvéstől tartva házkutatásokat tartott, s egy ilyen alkalommal Korányinak kompromittáló leveleire bukkant. Ez szolgált ürügyül arra, hogy 1852 áprilisában a rendőrségre idézzék és – mint az egyik róla írott visszaemlékezésben olvassuk – öt huszonnégy óráig visszatartották, másnap pedig indokolás nélkül közölték vele, hogy rögtön szülővárosába Nagykállóba tartozik visszatérni, s további intézkedésig ott internálva marad.

A szabadságharcban való részvételéért sokáig rendőrségi megfigyelés alatt állt, előbb Bécsből, majd Pestről is kiutasították. Nagykállói száműzetése 1861-ig tartott, de ez az időszak sem jelentette számára a tétlenséget és az elszigeteltséget. Céltudatossággal és megfeszített munkával igyekezett fenntartani kapcsolatait és szűkebb hazájában csakhamar a legkeresettebb orvos lett. Időről-időre külföldre is ellátogatott, Prágában, Münchenben, Párizsban és Londonban járt. Tanulmányokat közölt az 1857-ben indult Orvosi Hetilapban. Internáltsága ily módon nem hozta számára azt, amitől a legjobban félt, az elszürkülést. Ellenkezőleg. Az orvoslás minden ágával foglalkozott, hiszen praxisában belgyógyászat, sebészet, nőgyógyászat, bőrkórtan és ideggyógyászat esetei vegyesen adódtak. Ismerte az egész vidék, mivel gyakorlata nemcsak Szabolcsra terjedt ki, hanem Biharra, Zemplénre, Borsodra, Szatmárra, Ungra, sőt Erdély egyes megyéire is.

1861-ben Szabolcs vármegye főorvosává fogadta, de erről az állásáról hamarosan lemondott. Egy ideiglenes kórház – szükségkórház – létesítését szorgalmazta a szegénybetegek ellátásának biztosítására. Mert: „*A magyar nép fogyása nem a szaporodás hiányából származik, hanem a halálozások magas számából*” – állapította meg felmérései eredményeként. „*Egy tiszti épületben rendeztek be néhány szobát, és arra kérték vegyem át az ott elhelyezett betegek gyógykezelését... Így létesült Szabolcs megyének első kórháza, amelynek nem sokáig maradtam vezetője*” – írja visszaemlékezéseiben. Ugyanabban az évben, 1861-ben – befolyásos betegek közbenjárására véget ért száműzetése, és sikerült családjával Pestre költöznie. Egyetemi pályafutásának első lépései azonban akadályokba ütköztek: belgyógyászati magántanári képesítését meggátolták, így 1864-ben ideggyógyászatból szerezte meg magántanári habilitációját.

1865-től tagja, később elnöke lett a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek. 1866-ban nevezték ki a belgyógyászat professzorává.

Több mint négy évtizedes tanári pályafutása alatt iskolát teremtett. Az ő megfigyelésén nyugszik a tüdőtuberkulózis első aktív sebészi kezelésének módja. 1869-ben javaslatot tett országos egészségügyi törvény kidolgozására, ez volt az alapja az 1876. évi XIV. tc.-nek, amely Közegészségügyi Törvény néven vált ismertté. 1883-ban a Közegészségügyi Tanács másodelnökévé, majd 1892-ben elnökévé nevezték ki. Elnöksége idején az ő kezdeményezésére létesült az állandó járványbizottság és a gyógyszerkönyvi bizottság. Az Orvosi Könyvkiadó Társulat megszervezésének is részese. 1884-től a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Magyarországon Korányi Frigyes volt a kezdeményezője a tüdővész elleni harcnak, nevéhez fűződik az Erzsébet Királyné Szanatórium megszervezése, amely 1901 novemberében fogadta az első betegeket. Az igen tevékeny tudós életét számos elismerés övezte: 1876-tól királyi tanácsos, 1884-ben tolcsvai előnévvel nemesi címet kapott, 1891-től a Főrendiház tagja, 1896-ban a Szent István-rend kiskeresztjével tüntették ki, 1897-ben az igazságügyi orvosi tanács elnökségét vette át, 1908-ban magyar bárói címet kapott. Ez utóbbiról azt kell tudnunk, hogy előtte orvosnak illet még nem adományoztak. Végül idézzük **Jendrassik Ernő** Korányit méltató szavait: „*Róla elmondhatjuk, hogy életének változatos körülményei közt, ő mindig odavaló ember volt a maga helyén, a maga idejében.*”

Korányi Frigyes, 1913. május 19-én, 85. életévében hunyt el. Életére, munkásságára különösen érvényesek Horatius szavai: *non omnis moriar*.

IRODALOM

- Bókay Árpád: Megemlékezés Korányi Frigyesről. Bp. 1914.
 Hajós Károly: Korányi Frigyes és kora. In.: Orvostörténeti Közlemények. Bp. 1963. 29. sz. 195–108.
 Jendrassik Ernő: Báró Korányi Frigyes levelező tag emlékezete. Bp. 1914. – Az MTA elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszéd. – XVII. köt. 2. sz.
 Korányi Sándor: Elmult idők emlékeiből. Bp. (1928).
 Megyénk nagy orvosai. In.: Historia Medica 2. Nyíregyháza. 1987. 19–30.
 Müller Kálmán: Korányi Frigyes. In.: Az orvosi tudomány magyar mesterei. Bp. 1924. 139–166.
 Róth Miklós: Id. Báró Korányi Frigyes. Bp. (1929).
 Tauszk Ferenc: Korányi Frigyes. 1828–1913. Bp. é.n.
 Varga Lajos: Levélváltás az esztergomi hercegprímás és az udvari főkancellár között Korányi Frigyes tanári kinevezésével kapcsolatban. (1866. július 29.–1866. augusztus 7.) In.: Orvostörténeti Közlemények. Bp. 1959. 15–16. sz. 263–2273.